

توضیح	اصل
۱- در زمان این سه امام، مرحله بسیار سختی برای شیعیان شروع شد و رفت‌وآمد به خانه امامان دشوار شد.	امام جواد، امام هادی، امام عسکری علیهم‌السلام
۲- امام هادی علیه‌السلام را به اجبار به سامرا آوردند و در همان شهر در یک پادگان به شهادت رساندند.	
۳- امام عسکری علیه‌السلام هم در سامرا و در همان محل، به شهادت رسید.	
۴- این سه امام سعی کردند معارف اسلامی را به سختی حفظ کنند.	
۵- زیارت جامعه کبیره از طرف امام هادی علیه‌السلام بیان شده و یک درس امام‌شناسی است.	
۶- در این دوره فعالیت وکلا و نمایندگان امام اوج گرفت.	
۷- کار وکلا ارتباط پیوسته با شیعیان و تعیین وظایف آنان بود.	

تشکیل نظام ارتباطی وکلا

- ◀ مانع از هم پاشیدگی شیعیان شد.
- ◀ زمینه را برای غیبت امام عصر علیه‌السلام آماده می‌کرد.

امام عصر علیه‌السلام

- ◀ غیبت صغری: چهار وکیل به عنوان نایب خاص، رابط ایشان و مردم بودند.
- ◀ غیبت کبری: شیوه ارتباط وکلا قطع شد و رهبری و راهنمایی جامعه اسلامی در شکل و قالب دیگری ادامه یافت.

◀ وظیفه مادر برابر پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و امامان علیهم‌السلام

- ما پیرو کسانی هستیم که جان و زندگی خود را برای نجات و رستگاری انسان‌ها فدا کردند.
 - شایسته است به گونه‌ای زندگی کنیم که سبب بدبینی دیگران نسبت به شیعیان نشویم.
 - بدانیم شیعه‌بودن تنها اسم نیست بلکه باید همراه با عمل باشد تا پیرو حقیقی پدید آید.
- امام صادق علیه‌السلام خطاب به شیعیان فرمود: «مایه زینت و زیبایی ما باشید، نه مایه زشتی و عیب.»

درس ۹ عصر غیبت

دوره امامت امام زمان علیه‌السلام شامل

- ◀ غیبت صغری است که حدود ۶۹ سال طول کشید.
- ◀ غیبت کبری تاکنون ادامه دارد.

پرسش

- ◀ علت غیبت امام زمان علیه‌السلام چیست؟
- ◀ ایشان چگونه در دوران غیبت، پیروان خود را هدایت و یآوری می‌کنند؟
- ◀ در دوران غیبت چه مسئولیت‌هایی داریم؟

زمان تولد: سپیده دم جمعه، نیمه شعبان ۲۵۵ هجری قمری
محل تولد: سامرا

تا سال ۲۶۰ در کنار پدرش امام حسن عسکری عجل الله تعالی فرجه الشريف زندگی کرد. وی در این مدت ایشان را فقط به بعضی از یاران مورد اعتماد و نزدیک خود نشان دادند.
پس از شهادت امام عسکری عجل الله تعالی فرجه الشريف در سال ۲۶۰ امامت ایشان آغاز شد.

غیبت صغری

تا سال ۳۲۹ هـ ق طول کشید.
در این دوره امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشريف زندگی مخفی داشت.
از طریق چهار نفر از یاران صمیمی خود با مردم ارتباط داشتند.
این چهار شخصیت بزرگوار را «نواب اربعه» یا «نواب خاص» می‌گویند.
شش روز مانده به درگذشت آخرین نایب، امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشريف برای ایشان نامه‌ای نوشت و فرمود که پس از وی جانشینی نیست و مرحله دوم غیبت آغاز می‌شود.
مرحله دوم غیبت را به دلیل طولانی بودن، «غیبت کبری» می‌نامند.

غیبت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله خود و امام علی عجل الله تعالی فرجه الشريف را پدران امت معرفی کرده است. دلسوزی پدر برای فرزندان قابل توصیف نیست، اما فرزندان ناسپاس، قدر پدران مهربان خود را ندانستند و یازده تن از رهبران آسمانی را به شهادت رساندند.

دلایل عدم پیشرفت جامعه بشری در مسیر کمال

حکومت ظالمانه و غاصبانة بنی‌امیه و بنی‌عباس
تسلیم بیشتر مردم به حاکمان ظالم
عدم انجام وظیفه امر به معروف و نهی از منکر از سوی مردم
بنی‌عباس به دنبال این بودند که مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشريف را وقتی متولد شد به شهادت برسانند؛ زیرا:
پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دوازده جانشین خود را معرفی کرده بود و امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف را به عنوان آخرین امام و قیام‌کننده علیه ظلم و برپاکننده عدل در جهان معرفی کرده بود.
امیرالمؤمنین علی عجل الله تعالی فرجه الشريف و سایر امامان، از مأموریت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف یاد کرده بودند.

دلایل غیبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشريف

فراهم‌نشدن شرایط برای تشکیل حکومت جهانی.
ایجادنشدن شایستگی درک حضور امام برای مسلمانان و همه انسان‌ها
امام علی عجل الله تعالی فرجه الشريف می‌فرماید: «زمین از حجت خدا (امام) خالی نمی‌ماند. اما خداوند به علت ستمگری انسان‌ها و زیاده‌روی‌شان در گناه، آنان را از وجود حجت در میانشان بی‌بهره می‌سازد.»

﴿ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُعَيَّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ حَتَّى يُعَيَّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾

خداوند نعمتی را که به قومی ارزانی کرده است، تغییر نمی دهد. مگر آن که آن‌ها، خود وضع خود را تغییر دهند. همانا که خدا شنوا و داناست.

پیام آیه

- 1 اگر مردم نعمتی را که خدا به آن‌ها داده است، درست استفاده نکنند، خداوند آن نعمت را از آن‌ها می گیرد.
- 2 زمینه ساز هلاکت یا عزت و سربلندی یک جامعه خواست عمومی جامعه است.
- 3 با توجه به این آیه علت غیبت امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف از طرف خود مردم است و هر زمان این علت برطرف شود ایشان ظهور می کند.

چگونگی امامت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در عصر غیبت

امام غایب است؛ یعنی

- 1 در جامعه حضور دارد.
- 2 ولی از نظرها غایب است.

به دلیل غایب بودن امام

- 1 بهره مندی از ایشان کاهش می یابد.
- 2 حضور ایشان را به خورشید پشت ابر تشبیه کرده اند.
- 3 امکان حکومت و ولایت ظاهری و تعلیم معارف دینی وجود ندارد.
- 4 بهره مندی از امام فقط در قالب ولایت معنوی انجام می شود.

حدیث حضرت علی رضی الله عنه

«حجت خدا در میان مردم حضور دارد، از معابر و خیابان‌ها عبور می کند ... به نقاط مختلف می رود، سخن مردم را می شنود و بر جماعت مردم سلام می کند ...؛ تا این که زمان ظهور و وعده الهی و ندای آسمانی فرامی رسد. هان! آن روز، روز شادی فرزندان علی و پیروان اوست.»

پیام حدیث

- 1 امام در جامعه حاضر است، ولی غایب از نظر است.
- 2 افراد جامعه به علت شایسته نبودن، حضور امام را درک نمی کنند.

حدیث امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف

در نامه‌ای به شیخ مفید، از علمای بزرگ اسلام، می نویسد: «ما از اخبار و احوال شما آگاهییم و هیچ چیز از اوضاع شما بر ما پوشیده و مخفی نیست. ما در رسیدگی [به شما] و سرپرستی شما کوتاهی و سستی نمی کنیم و یاد شما را از خاطر نمی بریم که اگر جز این بود، دشواری‌ها و مصیبت‌ها بر شما فرود می آمد و دشمنان، شما را ریشه کن می کردند.»

- ◀ هدایت باطنی افراد
- ◀ حل بعضی از مشکلات علمی علما
- ◀ خبر دادن از پاره‌ای رویدادها
- ◀ دستگیری از درماندگان و دعا برای مؤمنان

بنابراین، دورهٔ غیبت به معنای عدم امامت امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشريف نیست، بلکه رهبری حقیقی مسلمانان هم‌اکنون نیز به عهدهٔ ایشان است، اما مردم عادی رهبری ایشان را حس نمی‌کنند.

تدبر در قرآن

موضوع: وعدهٔ جانشینی به اهل ایمان

نور، ۵۵

- ﴿ وَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ
كََمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ
الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ
وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا
يَعْبُدُونَنِي
لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا ﴾
- خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده
و عمل صالح انجام داده‌اند،
وعده داده است که آنان را جانشین در زمین قرار دهد.
همان‌طور که قبل از آنان کسانی را جانشین قرار داد
و دینشان را که برای آنان
پسندیده مستقر سازد
و بیم و ترسشان را به امنیت مبدل سازد
[به گونه‌ای که دیگر] مرا بپرستند
و به چیزی شرک نورزند.

پیام آیه

- مؤمنان صالح در آینده تاریخ جانشین خداوند در زمین خواهند شد.
- در دوران ظهور، دین پسندیده در زمین مستقر می‌شود.
- پس از ظهور بیم و ترسی در دنیا وجود نخواهد داشت.
- با ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشريف کفر از زمین رخت برمی‌بندد و شرک باقی نخواهد ماند.

تدبر در قرآن

موضوع: وعدهٔ جانشینی به مستضعفین

قصص، ۵

- ﴿ وَ نُرِيدُ أَنْ مَنَّ عَلَيَّ الَّذِينَ
اسْتَضَعُّوا فِي الْأَرْضِ
وَ نَجْعَلَهُمْ أُمَّةً
وَ نَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ ﴾
- ما می‌خواهیم بر
مستضعفان زمین، متت نهیم
و آنان را پیشوایان [مردم] قرار دهیم
و آنان را وارثان [زمین] قرار دهیم.

پیام آیه

۱ مستضعفین در آینده زمین، پیشوایان و وارثان زمین خواهند شد.

۲ با ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف، خداوند بر مستضعفان منت خواهد گذاشت و رهبری مردم از آنان خواهد بود.

تدبر در قرآن

موضوع: میراث زمین برای صالحان

انبیاء، ۱۰۵

۱ **وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ** به راستی در زبور، پس از ذکر (تورات) نوشته‌ایم
۲ **إِنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ** که زمین را بندگان شایسته من به ارث می‌برند.

پیام آیه

۱ در دوران ظهور، زمین را بندگان شایسته خداوند به ارث خواهند برد.

۲ وعده ظهور در همه ادیان (تورات) آمده است.

موعود و منجی در ادیان

پیامبران الهی، برای تحقق وعده الهی (پیروزی حق بر باطل در آینده تاریخ) از یک طرح الهی سخن گفته‌اند.

عقیده اصلی پیامبران

- ۱- مستکبران نمی‌خواهند که حق بر باطل پیروز شود.
- ۲- روزی جامعه بشری آماده پذیرش حق خواهد بود.
- ۳- ولی تعیین شده از جانب خداوند ظهور می‌کند و حکومتی عادلانه در جهان تشکیل می‌دهد.

موعود در اسلام

۱ مسلمانان معتقدند در آخر الزمان منجی انسان‌ها ظهور خواهد کرد و جهان را به عدل خواهد رساند.

۲ منجی، امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از نسل پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است.

۳ اهل سنت اعتقاد دارند امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از نسل پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و حضرت فاطمه علیها السلام است که البته هنوز به دنیا نیامده است.

۴ شیعیان اعتقاد دارند موعود و منجی انسان‌ها دوازدهمین امام و فرزند امام حسن عسکری علیه السلام است به حیات خود ادامه می‌دهد تا این که به اذن خدا ظهور کند.

۵ فایده مشخص بودن پدر و مادر امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف ← اگر ماجراجوی فریبکاری بخواهد خود را مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف معرفی کند، به زودی شناخته می‌شود و مردم فریب او را نمی‌خورند.

۶ فواید اعتقاد به زنده بودن امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف

← پیروان امام، امام خود را حاضر و ناظر بر خود می‌یابند.

← پیروان امام با امام خود می‌توانند همانند دوستی صمیمی مشکلات خود را در میان بگذارند و برای کسب رضایت ایشان تلاش می‌کنند.

← جامعه به صورت‌های گوناگون از هدایت‌های امام و از ولایت معنوی ایشان برخوردار می‌شود.

حدیث	توضیح	مسئولیت
پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می‌فرماید: «هر کس که دوست دارد خدا در حال ایمان کامل و مسلمانی مورد رضایت او ملاقات کند، ولایت و محبت امام عصر عَلَيْهِ السَّلَام را بپذیرد.»	۱- پیامبر و امام از پدر و مادر برای مؤمنان مهربان‌ترند. ۲- شناخت جایگاه امام در پیشگاه الهی ۳- آشنایی با شیوه حکومت‌داری ایشان به هنگام ظهور ۴- آشنایی با صفات و ویژگی‌های ایشان در سخنان معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَام	تقویت معرفت و محبت به امام
رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می‌فرماید: «خوشا به حال کسی که به حضور «قائم» برسد، در حالی که پیش از قیام او نیز پیرو او باشد.»	۱- منتظر حقیقی تلاش می‌کند که در عصر غیبت، پیرو امام خود باشد و از ایشان تبعیت کند. ۲- مراجعه به عالمان دین، عمل به احکام فردی و اجتماعی دین، و مقابله با طاغوت، از جمله دستورات امام زمان عَلَيْهِ السَّلَام است. ۳- تشکیل حکومت اسلامی در عصر غیبت و برکنار کردن حاکمان ستمگر از علایم پیروی از امام عصر عَلَيْهِ السَّلَام است.	پیروی از فرمان‌های امام عصر عَلَيْهِ السَّلَام
	۱- منتظر، عصر غیبت را عصر آماده‌باش برای یاری امام، تلقی می‌کند و خود را سربازی برای یاری آن حضرت به حساب می‌آورد. ۲- منتظر هر لحظه منتظر است ندای امام عَلَيْهِ السَّلَام در جهان طنین‌انداز شود و مردم را برای پیوستن به حق فراخواند.	آماده‌کردن خود و جامعه برای ظهور
علی عَلَيْهِ السَّلَام می‌فرماید: منتظر فرج الهی باشید و از لطف الهی مأیوس نشوید و بدانید که محبوب‌ترین کارها نزد خداوند انتظار فرج است.	۱- انتظار فرج از برترین اعمال عصر غیبت است. ۲- لازمه انتظار، دعا برای ظهور امام عصر عَلَيْهِ السَّلَام است.	دعا برای ظهور امام زمان عَلَيْهِ السَّلَام

موضوع: اهمیت شناخت امام

حدیث پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

هر کس بمیرد و امام زمان خود را نشناسد، به مرگ جاهلی مرده است.

«مَنْ مَاتَ وَ لَمْ يَعْرِفْ إِمَامَ زَمَانِهِ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً»

- ۱ نداشتن معرفت و محبت به امام سبب مرگ جاهلیت می‌شود.
- ۲ نشناختن امام باعث عدم پیروی از امام می‌شود.
- ۳ ویژگی‌های کسانی که با امام بیعت می‌کنند در سخن حضرت علی علیه السلام:
- ۱ در امانت خیانت نکنند.
- ۲ پاکدامن باشند.
- ۳ اهل دشنام و کلمات زشت نباشند.
- ۴ به ظلم و ستم خون‌ریزی نکنند.
- ۵ به خانه‌ای هجوم نبرند.
- ۶ کسی را به ناحق آزار ندهند.
- ۷ ساده‌زیست باشند.
- ۸ بر مرکب‌های گران‌قیمت سوار نشوند.
- ۹ لباس‌های فاخر نپوشند.
- ۱۰ به حقوق مردم تجاوز نکنند.
- ۱۱ به یتیمان ستم نکنند.
- ۱۲ دنبال شهوت‌رانی نباشند.
- ۱۳ شراب ننوشند.
- ۱۴ به پیمان خود عمل کنند.
- ۱۵ ثروت و مال احتکار نکنند.
- ۱۶ در راه خدا به شایستگی جهاد نمایند.

چه کسانی می‌توانند در هنگام ظهور این ویژگی‌ها را داشته باشند؟

- ۱ کسانی که در عرصه‌های اجتماعی و نبرد دائمی حق بر باطل حضور فعال داشته باشند.
- ۲ کسانی که با ایستادگی در مقابل شیاطین درون و برون، ویژگی‌هایی همچون شجاعت، عزت نفس و پاکدامنی را در خود پرورانده باشند.
- ۳ کسانی که در عصر غیبت فقط گریه و دعا کنند، در هنگام ظهور آماده نخواهند بود و مانند قوم موسی علیه السلام به امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الیک خواهند گفت: «تو و پروردگارت بروید بجنگید، ما این‌جا می‌نشینیم.»

عوامل پویایی شیعه در تاریخ

- ← گذشته سرخ: اعتقاد به عاشورا، آمادگی برای شهادت و ایثار
- ← آینده سبز: انتظار برای سرنگونی ظالمان و گسترش عدالت در جهان، زیر پرچم امام عصر عجل الله تعالی فرجه الیک

یاران امام زمان عجل الله تعالی فرجه الیک

- ← بیشتر یاران ایشان جوانان هستند.
- ← هسته مرکزی این یاران، ۳۱۳ نفر به تعداد یاران پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در جنگ بدر هستند.
- ← امام باقر علیه السلام فرمودند ۵۰ نفر از آنان، از زنان هستند.

نگاهی به جامعه مهدوی

امام زمان عجل الله تعالی فرجه الیک زمانی ظهور می‌کند که

- ← مردم از مکتب‌های غیرالهی و مدعیان عدالت ناامید شده‌اند.
- ← دل‌های مردم به سوی آن منجی الهی جلب شده است.
- ← بیشتر مردم با شنیدن ندای امام، با شوق به سوی ایشان می‌شتابند.
- ← مستکبرین و ظالمانی که در برابر ایشان می‌ایستند، شکست می‌خورند.

هدف	توضیحات
عدالت گستری	۱- در جامعه مهدوی فقیر و غنی و طبقه مستکبر و مستضعف وجود ندارد. ۲- پیامبر ص فرمود: «با ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف خداوند زمین را از قسط و عدل پر خواهد کرد، بعد از این که از ظلم و جور پر شده باشد.» ۳- امام باقر ع می فرماید: «آن چنان میان مردم مساوات برقرار می کند که نیازمندی پیدا نخواهد شد که به او زکات داده شود.»
آبادانی	۱- برکت و آبادانی همه سرزمین ها را فرامی گیرد. ۲- همه کویرها بین عراق و شام سرسبز و خرم می شود.
شکوفایی عقل و علم	۱- آن دوران، زمان کامل شدن عقل های آدمیان است. ۲- بالطف و توجه ویژه ای که امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف به انسان ها می کند، عقل آن ها کامل می شود.
امنیت کامل	۱- اگر کسی از شرق یا غرب عالم، شب یا روز، مرد یا زن به تنهایی به سمت دیگر سفر کند، احساس ناامنی و ترس نمی کند. ۲- از دزدی اموال و ثروت دیگران خبری نیست.
فراهم شدن زمینه رشد و کمال	۱- در جامعه مهدوی زمینه رشد همه افراد فراهم است. ۲- انسان ها بهتر می توانند خداوند را عبادت کنند. ۳- انسان ها به هدفی که خدا برای خلقت آن ها تعیین کرده (قرب خداوند)، بهتر و آسان تر می رسند.

درس ۱ مرجعیت و ولایت فقیه

دو مسئولیت «ولایت ظاهری» و «مرجعیت دینی» از مسئولیت های رسول خدا ص به امامان منتقل شد.

پرسش

- ← آیا این دو مسئولیت در دوره غیبت کبری استمرار می یابد؟
- ← آیا این دو مسئولیت به مردم واگذار شده است و دین در این زمینه برنامه ای ندارد؟

تدبیر در قرآن

موضوع: ادامه مسئولیت مرجعیت دینی در غیبت کبری

توبه، ۱۲۲

﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ

لِيَنْفِرُوا كَافَّةً

فَلَوْ لَا نَفَرْنَا مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ

لَيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَ لِيُنذِرُوا

قَوْمَهُمْ إِذَا

رَجَعُوا إِلَيْهِمْ

لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾

و نمی شود که مؤمنان،

همگی [برای آموزش دین] اعزام شوند.

پس چرا از هر گروهی، جمعی از آن ها اعزام نشوند

تا دانش دین را [به طور عمیق] بیاموزند

و آن گاه که به سوی قوم خویش بازگشتند،

آن ها را هشدار دهند.

باشد که آنان از [کیفر الهی] بترسند.

پیام‌آیه

❶ خداوند حتی در زمان پیامبر ﷺ، عده‌ای را تشویق به فراگیری احکام دین می‌کند تا در میان قوم خود پاسخ‌گوی مسائل آن‌ها باشند.

❷ عده‌ای از مسلمانان وظیفه دارند تا با تفقه در دین (تفکر عمیق)، وظیفه پاسخ‌گویی احکام را بر عهده بگیرند.

❸ آموختن مفاهیم دین، مربوط به همهٔ زمان‌هاست و اختصاص به زمان پیامبر ﷺ ندارد.

❹ نتیجهٔ آموختن دین هشدار دادن دیگران از افتادن به دام کفر و شرک است.

➡ ضرورت تداوم مسئولیت‌های امام در عصر غیبت

چون دین اسلام برای همهٔ دوران‌هاست (علت)، پس عقلاً ضروری است دو مسئولیت «مرجعیت دینی» و «ولایت ظاهری» در عصر غیبت ادامه یابد؛ (معلول) زیرا:

❶ اگر مرجعیت دینی ادامه نیابد

❶ مردم با وظایف خود آشنا نمی‌شوند.

❷ مردم نمی‌توانند به وظایف خود عمل کنند.

❷ اگر ولایت ظاهری ادامه نیابد ❶ نمی‌توان احکام اجتماعی اسلام را که نیازمند مدیریت و پشتوانهٔ حکومتی است، در جامعه به اجرا درآورد.

راهکار پیامبر ﷺ و امامان علیهم‌السلام برای عصر غیبت

❶ در زمان ائمه علیهم‌السلام، مردمان شهرهای دور دست به امامان دسترسی نداشتند و نمی‌توانستند احکام را بپرسند. برای حل این مشکل امامان، دانشمندانی را تربیت می‌کردند تا در حد توان، معارف و احکام را بیاموزند و در شهرهای دیگر براساس قرآن کریم و روایات به مردم پاسخ دهند.

❶ قرآن کریم دستور می‌دهد گروهی از مردم، وقت و همت خود را صرف شناخت دقیق دین کنند و در دین تفقه کنند.

دو اصطلاح

❶ تفقه، یعنی «تلاش برای کسب معرفت عمیق».

❶ فقیه، یعنی «فردی که به معرفت عمیق در دین می‌رسد و می‌تواند قوانین و احکام اسلام را از قرآن و روایات به دست آورد».

دو حدیث

❶ پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: «حال کسی که از امام خود دور افتاده و به او دسترسی ندارد، سخت‌تر از حال یتیمی است که پدر را از دست داده است. زیرا چنین شخصی، در مسائل زندگی، حکم و نظر امام را نمی‌داند. البته اگر یکی از پیروان ما که به علوم و دانش ما آشناست، وجود داشته باشد، باید دیگران را که به احکام ما آشنا نیستند، راهنمایی کند و دستورات دین را به آن‌ها آموزش دهد. در این صورت او در بهشت با ما خواهد بود».

۱ امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف در پاسخ «اسحاق بن یعقوب» در مورد «رویدادهای جدید» عصر غیبت فرمود:

موضوع: رویدادهای جدید و احکام آن

حدیث امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف

«وَأَمَّا الْخَوَادِثُ الْوَأَقِعَةُ
فَارْجِعُوا فِيهَا إِلَى رُوَاةِ حَدِيثِنَا
فَإِنَّهُمْ حُجَّتِي عَلَيْكُمْ
وَ أَنَا حُجَّةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ»

و در مورد رویدادهای زمان
به روایان حدیث ما رجوع کنید.
که آنان حجت من بر شمایند
و من حجت خدا بر آنها می باشم.

پیام حدیث

۱ مسلمانان در غیبت امام در مسائل فردی و اجتماعی باید به فقیه مراجعه کنند.

۲ منظور از «حوادث واقعه» رویدادهای جدید می باشد که هم در زمینه فردی و هم در زمینه اجتماعی پیش می آید.

۳ انجام وظایف در عصر غیبت جز با نفی حاکمان طاغوت و تشکیل حکومت اسلامی میسر نیست.

۴ در دوره غیبت، فقیهان واجد شرایط دو مسئولیت «مرجعیت دینی» و «رهبری و ولایت» را برعهده دارند. تقلید: مراجعه به فقیه برای آموختن احکام دینی را از سوی افراد جامعه، تقلید می گویند. ولی فقیه: کسی است که از میان فقیهان توانایی سرپرستی و ولایت جامعه را بر عهده دارد و قوانین الهی را در جامعه به اجرا درمی آورد.

در عصر غیبت

- ۱ مرجعیت دینی در شکل «مرجعیت فقیه» ادامه می یابد.
- ۲ ولایت ظاهری به صورت «ولایت فقیه» استمرار می یابد.

شرایط مرجع تقلید

- ۱- باتقوا باشد.
- ۲- عادل باشد.
- ۳- زمان شناس باشد و بتواند احکام دین را متناسب با نیازهای روز، به دست آورد.
- ۴- اعلم باشد، یعنی از میان فقها از همه عالم تر باشد.

راه های شناخت مرجع تقلید

۱ از دو نفر عادل و مورد اعتماد که بتواند فقیه واجد شرایط را تشخیص دهد، بپرسیم.

۲ یکی از فقیهان، در میان اهل علم چنان مشهور باشد که انسان مطمئن شود و بداند که این فقیه واجد شرایط است.

شرایط ولی فقیه

- ۱- باتقوا باشد.
- ۲- عادل باشد.
- ۳- زمان شناس باشد و بتواند احکام دین را متناسب با نیازهای روز به دست آورد.
- ۴- مدبر و مدبر باشد و بتواند جامعه را در شرایط پیچیده جهانی رهبری کند.
- ۵- شجاعت و قدرت روحی داشته باشد و بدون ترس و واهمه، در برابر زیاده خواهی دشمنان بایستد. در اجرای احکام دینی نترسد و با قدرت در مقابل تهدیدها بایستد و پایداری کند.

مشروعیت: حکومت و رهبری فقیهی که این شرایط را دارد مشروع است، یعنی دین به او اجازه رهبری داده است در غیر این صورت، پیروی از دستورات وی حرام است.
مقبولیت: ولی فقیه باید از سوی مردم پذیرفته شده باشد تا بتواند کشور را اداره کند و به پیش ببرد.

نظام اسلامی دو پایه دارد

← مشروعیت

← مقبولیت

انتخاب ولی فقیه

چون ولی فقیه بیان کننده قوانین و مقررات اجتماعی اسلام است، نمی شود مثل مرجع تقلید انتخاب شود و فقط باید یک ولی فقیه در جامعه باشد. مردم در انتخاب ولی فقیه به صورت دسته جمعی عمل می کنند و او را می پذیرند.

۱ مردم در زمان انقلاب اسلامی به شیوه ای مستقیم با حضور در اجتماعات و راهپیمایی های سراسری، ولایت امام خمینی علیه السلام را پذیرفتند.

۲ بنا بر قانون اساسی، مردم ابتدا نمایندگان خبره خود را انتخاب می کنند و آن خبرگان از میان فقها کسی را که شایسته رهبری است، به جامعه اعلام می کنند.

● پس از رحلت امام خمینی علیه السلام حضرت آیت الله خامنه ای مسئولیت رهبری را پذیرفتند.

وظایف رهبر (ولی فقیه)

توضیح	وظیفه
رهبر جامعه اسلامی می کوشد جامعه مطابق دستورات دین اداره شود و مردم از مسیر قوانین الهی خارج نشوند.	تلاش برای اجرای احکام و دستورات الهی در جامعه
۱- کشورهای بیگانه و استعمارگر در صدد سلطه بر کشورهای دیگر هستند. ۲- یکی از روش ها فشار اقتصادی و روانی است. ۳- رهبر با دعوت مردم به استقامت و پایداری و بستن راه های سلطه، تلاش می کند عزت و استقلال کشور را حفظ کند.	حفظ استقلال کشور و جلوگیری از نفوذ بیگانگان
۱- اداره جامعه باید بر اساس اندیشه های اندیشمندان و متخصصان باشد. ۲- نهادهایی مثل، مجمع تشخیص مصلحت نظام، شورای عالی انقلاب فرهنگی، مجلس شورای اسلامی، شورای عالی امنیت ملی، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، شورای عالی حوزه های علمیه مشورت می دهند.	تصمیم گیری بر اساس مشورت
۱- رهبر به دنبال توسعه مال و تشکیل یک زندگی اشرافی حتی از طریق مشروع نیست. ۲- رهبر با الگو گرفتن از اولیای دین، باید همواره ساده زندگی کند.	ساده زیستی

توضیح	مسئولیت
۱- همبستگی اجتماعی، کشور را قوی می‌کند و به رهبر امکان می‌دهد برنامه‌های اسلامی را اجرا کند. ۲- تفرقه و پراکندگی به سرعت حکومت را از پا درمی‌آورد و سلطه‌گران را به کشور مسلط می‌کند.	وحدت و همبستگی اجتماعی
۱- هر کشوری در رسیدن به کمال دچار مشکلات می‌شود. ۲- مردم باید با استقامت خود، فرصت و توان مقابله با مشکلات داخلی و خارجی را برای رهبر ایجاد کنند.	استقامت و پایداری در برابر مشکلات
۱- برای تصمیم‌گیری صحیح در برابر قدرت‌های ستمگر نیاز به اطلاع از شرایط سیاسی و اجتماعی جهان است. ۲- ما باید بتوانیم بیشترین ضربه را به مستکبران بزنیم و کم‌ترین آسیب را بپذیریم. ۳- ناراحتی دشمنان از عمل ما یا خوشحالی آن‌ها از رفتار ما می‌تواند یکی از معیارهای درستی یا نادرستی کارهای ما باشد.	افزایش آگاهی‌های سیاسی و اجتماعی
۱- براساس دستور خداوند همه افراد جامعه اسلامی نسبت به یکدیگر مسئول هستند. ۲- همه ما باید ناظر بر فعالیت‌های اجتماعی باشیم و امر به معروف و نهی از منکر را انجام دهیم. ۳- مشارکت سبب می‌شود رهبر، همه افراد جامعه را پشتیبان خود بیابد و حرکت به سمت وظایف اسلامی آسان‌تر شود.	مشارکت در نظارت همگانی
۱- در مقابل آرمان اجتماعی و نفع جمعی باید از منافع فردی خود بگذریم و اهداف اجتماعی را پیگیری کنیم. ۲- مثلاً خرید کالای ایرانی به اشتغال و اقتصاد داخلی کمک می‌نماید.	اولویت‌دادن به اهداف اجتماعی

وظیفه کارگزاران

- کارگزاران مسئولان جامعه‌اند که در سه قوه مقننه، مجریه و قضائیه فعالیت می‌کنند. کارگزاران کمک‌کنندگان به رهبر هستند.
- علی علیه السلام در عهدنامه مالک اشتر مسئولیت‌های کارگزاران را بیان کرده است.

وظیفه کارگزار	علت پیشنهاد آن وظیفه
دل خویش را نسبت به مردم مهربان کن و با همه دوست و مهربان باش؛	مردم دو دسته‌اند؛ دسته‌ای برادر دینی تو و دسته‌ای دیگر در آفرینش همانند تو هستند.

علت پیشنهاد آن وظیفه	وظیفه کارگزار
با وجود رضایت عمومی، خشم خواص به تو آسیبی نمی‌رساند. با وجود خشم عموم مردم، رضایت خواص سودی نمی‌بخشد.	در به دست آوردن رضایت عموم مردم تلاش کن نه در جلب رضایت خواص؛
مردم در نهایت عیب‌هایی دارند و مدیر جامعه باید بیش از همه در پنهان کردن آن‌ها بکوشد.	کسانی را که از دیگران عیب‌جویی می‌کنند از خود دور کن؛
افراد محروم پیش از دیگران به عدالت نیازمندند.	عده‌ای افراد مورد اطمینان را انتخاب کن تا در مورد وضع طبقات محروم به تو گزارش دهند سپس برای رفع مشکلات آنان کوشش کن؛
دشمن گاهی از این راه (غفلت) تو را غافلگیر می‌کند.	اگر با دشمن پیمان بستنی از پیمان‌شکنی دشمن غافل نباش.

یکی از مهم‌ترین قدم‌ها در مسیر کمال، تقویت «عزت نفس» است. «عزت» از صفاتی است که در قرآن خداوند بیش از ۹۵ بار به آن توصیف شده است.

عزت و ذلت

عزت یعنی

← نفوذناپذیری

← تسلیم‌نبودن

خداوند عزیز است، یعنی کسی نمی‌تواند او را مغلوب کند و در اراده او نفوذ نماید.

ذلت یعنی

← شکست‌پذیری

← مغلوب و تسلیم‌بودن

● انسان عزیز یعنی کسی که در برابر مستکبران و ظالمان و در مقابل هوی و هوس خودش می‌ایستد، مقاومت می‌کند و تسلیم نمی‌شود.

● انسان ذلیل کسی است که در مقابل مستکبران و ظالمان تن به خواری می‌دهد و هر فرمانی می‌پذیرد. هم‌چنین تسلیم هوی و هوس خود می‌شود.

تدبر در قرآن

موضوع: دستیابی به عزت حقیقی

فاطر، ۱۰

هر کس عزت می‌خواهد [بداند] که هر چه عزت است،
از آن خداست.

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ
فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا﴾

پیام‌آیه

U برای رسیدن به عزت باید دانست که عزت نزد خداست؛ زیرا او خالق جهان است و او سرچشمه هر چیزی است.

U با پیروی از خداوند و قرب خداوند به عزت می‌رسیم. تلاش برای بندگی خدا، از راه‌های رسیدن به عزت است.

برای کسانی که نیکوکاری پیشه کردند،
پاداشی نیک و چیزی فزون تر است
و بر چهره آنان غبار خواری و ذلت نمی‌نشیند.

﴿لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا
الْحُسْنَىٰ وَ زِيَادَةٌ
وَلَا يَرَهُنَّ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ﴾

پیام آیه

اگر کسی از گناه رویگردانی کند و نیکوکار باشد، به عزت حقیقی خواهد رسید.

انسان نیکوکار چهره‌اش را غبار خواری و ذلت نمی‌پوشاند و به ثوابی بیشتر از عمل نیک خود خواهد رسید.

تَدَبُّرِ الْقُرْآنِ

آنان که بدی پیشه کردند،
جزای بد به اندازه عمل خود می‌بینند
و بر چهره آنان غبار ذلت می‌نشیند.

﴿وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ
جَزَاءُ سَيِّئَةٍ مِّثْلَهَا
وَتَرَهُمْ مُدْذَبِينَ﴾

پیام آیه

انجام گناه و پیروی از تمایلات نامشروع، ذلت ابدی به همراه خواهد داشت.

خداوند گناهکاران را به اندازه عمل ناشایستشان کیفر خواهد داد، نه بیشتر.

راه‌های تقویت عزت

حدیث یا آیه	توضیح	راه تقویت عزت
۱- خداوند در مورد جایگاه انسان در خلقت می‌فرماید: «ما فرزندان آدم را کرامت بخشیدیم ... و بر بسیاری از مخلوقات برتری دادیم.»	۱- خداوند به انسان وعده دیدار داده و وعده بهشتی که به وسعت آسمان‌ها و زمین برایش فراهم شده است.	شناخت ارزش خود و نفروختن خویش به بهای اندک
۲- خداوند خطاب به انسان می‌فرماید: «ای فرزند آدم! این مخلوقات را برای تو آفریدم و تو را برای خودم.»	۲- اگر انسان بهای خود را بشناسد، به قیمت واقعی خویشتن را می‌فروشد.	
۳- حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّهُ لَيْسَ لِأَنْفُسِكُمْ ثَمَنٌ إِلَّا الْجَنَّةُ فَلَا تَبِيعُوهَا إِلَّا بِهَا: همانا بهایی برای جان شما جز بهشت نیست، [پس خود را] به کم‌تر از آن نفروشید.»	۳- از منظر دین بهای واقعی انسان رسیدن به بهشت و رضایت خداوند است.	

راه تقویت عزت	توضیح	حدیث یا آیه
توجه به عظمت خداوند و تلاش برای بندگی او	۱- خدا سرچشمه و منبع همه قدرت ها و عزت ها است.	۱- علی علیه السلام فرمود: «خالق جهان
	۲- خدا وجود شکستناپذیری است که هیچ کس توانایی ایستادن در برابر قدرت او را ندارد.	در نظر آنان عظیم است در نتیجه، غیر خدا در چشم آنان کوچک است.»
	۳- هر کس به دنبال عزت است باید خود را به سرچشمه یعنی خدا وصل کند.	این سخن در مورد کسانی است که عزت خود را در بندگی خدا یافته‌اند.
	۴- وقتی انسان به شناخت و ایمان درست برسد به طور طبیعی تسلیم خدا می‌شود بندگی او را می‌پذیرد و در مقابل غیر خدا عزیز و تسلیم‌ناپذیر می‌شود.	۲- علی علیه السلام فرمود: «بنده کسی مثل خود نباش زیرا خدا تو را آزاد آفریده است.»

اسوه‌های عزت در برابر ستمگران

۱ پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله هنگامی که در محاصره طاق فرسای مشرکان مکه بود و جز حضرت ابوطالب و حضرت خدیجه رضی الله عنها و یارانی اندک و فقیر پشتوانه‌ای نداشت به بزرگان مکه در مقابل وعده قدرت و ثروت آن‌ها فرمود: «اگر اینان خورشید را در دست راستم و ماه را در دست چپم بگذارند، از راه حق دست بر نمی‌دارم و تسلیم نمی‌شوم.»

۲ امام حسین علیه السلام وقتی یزیدیان با بیش از سی هزار جنگجو، ایشان را محاصره کردند و از او خواستند که زیر بار بیعت با یزید برود فرمود: «مرگ با عزت از زندگی با ذلت برتر است.»

۳ حضرت زینب رضی الله عنها خواهر شجاع امام حسین علیه السلام در پاسخ جمله تحقیرآمیز عبیدالله بن زیاد حاکم کوفه که گفت: «دیدنی خدا چه بر سر خاندان شما آورد؟» با قدرت فرمود: «[در این واقعه] جز زیبایی ندیدم.»

تمرین ایستادگی در برابر تمایلات پست

۱ هر انسانی درون خود با تمایلات و خواسته‌هایی روبه‌رو می‌شود که پاسخ مثبت دادن به آن‌ها عزت نفس را ضعیف می‌کند.

۲ اگر پاسخ‌گویی ادامه یابد خواری و ذلت انسان را احاطه می‌کند و در برابر تمایلات مقاومت نمی‌کند و تسلیم می‌شود.

۳ نوجوانی و جوانی بهترین زمان برای پاسخ منفی دادن به این تمایلات است.

۴ به تعبیر پیامبر صلی الله علیه و آله، در نوجوانی و جوانی انسان به آسمان نزدیک‌تر است، یعنی گرایش به خوبی‌ها در او قوی‌تر است.

۵ نوجوان بهتر از هر آدمی می‌تواند ایستادگی در برابر تمایلات منفی را تمرین کند و عزت نفس خود را تقویت کند.

خودعالی و خوددانی

انسان دو دسته تمایلات دارد

◀ تمایلات عالی و برتر که مربوط به روح الهی و معنوی انسان است. مانند تمایل به دانایی، عدالت، شجاعت، حیا، ایثار و حسن خلق.

◀ تمایلات دانی که مربوط به بعد حیوانی و دنیایی انسان است. مانند تمایل به ثروت و قدرت، شهرت، غذاهای لذیذ و رفاه مادی.

تمایلات بعد حیوانی در ذات خود بد نیستند، اما نسبت به بعد معنوی و الهی ناچیز هستند. هنگامی این تمایلات بد هستند که انسان آن‌ها را اصل و اساس زندگی قرار دهد و فقط به فکر رسیدن آن‌ها باشد و از تمایلات الهی خود غافل بماند.

هر انسانی درون خود با دو دعوت روبه‌روست:

۱ دعوت عقل و وجدان یا نفس لّوامه: از ما می‌خواهد در حد نیاز به تمایلات فروتر پاسخ دهیم تا تمایلات معنوی هم رشد کند.

۲ دعوت هوی و هوس یا نفس اماره: از ما می‌خواهد فقط به تمایلات بعد حیوانی سرگرم و مشغول شویم و از تمایلات برتر غافل بمانیم.

انسان ذلیل

◀ به هوی و هوس پاسخ مثبت می‌دهد و تسلیم می‌شود.

◀ قدم در راه ذلت می‌گذارد و از رشد بازمی‌ماند.

◀ در مقابل ستمگران زیر بار ذلت می‌رود و تسلیم خواسته‌های آن‌ها می‌شود.

اکثر مجرمان و گناهکاران فاقد عزت نفس هستند یا عزت نفس بسیار پایینی دارند. در مقابل، اکثر انسان‌های مفید و نیکوکار دارای عزت نفس بالایی هستند و کم‌تر مرتکب گناه می‌شوند.

● تسلیم و بندگی خداوند، عزت نفس در پی دارد.

● احساس حضور در پیشگاه خداوند، عزت نفس، دوری از گناه، توجه به خود عالی را به دنبال خود می‌آورد.

● غفلت از خداوند ذلت نفس و افتادن در دام گناه را در پی دارد.

● عزت نفس حفظ پیمان با خدا و باقی‌ماندن بر عزم و تصمیم را به دنبال دارد.

● ذلت نفس انسان را به شکستن پیمان با خدا و سستی در عزم و تصمیم می‌کشد.

● فقیری که دارای عزت نفس باشد گدایی نمی‌کند؛ گدا، ابتدا در خود می‌شکند و سپس گدایی می‌کند.

● جوانی که عزت نفس دارد، در برابر گناه نمی‌شکند.

● انسان عزیز در برابر ظالم و ستمگر شکست‌ناپذیر و در برابر مردم متواضع و فروتن است.

درس ۱۳ پیوند مقدس

● رسول خدا ﷺ فرمود: هیچ بنایی نزد خداوند محبوب‌تر از ازدواج نیست.

● خانواده مقدس‌ترین نهاد و بنای اجتماعی نزد خداست.

تفکر در آیات

موضوع: هدف ازدواج از دیدگاه قرآن

روم، ۲۱

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ

لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ

أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا

وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً

و از نشانه‌های خدا آن است که همسرانی از [نوع]

خودتان برای شما آفرید

تا با آن‌ها آرامش یابید

و میان شما «دوستی» و «رحمت» قرار داد.

إِنَّ فِي ذَلِكَ

لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٧٢﴾

همانا در این مورد،

نشانه‌هایی است برای کسانی که تفکر می‌کنند.

پیام‌آیه

➊ هدف از تشکیل خانواده، رسیدن به آرامش (هدف دوم ازدواج) است.

➋ پس از ازدواج، بین زن و مرد دوستی و رحمت پدید می‌آید. این دو ویژگی باعث ایجاد آرامش در زندگی خواهد شد.

➌ همسران انسان از نوع خود انسان هستند و اسلام نگاه یکسانی به زن و مرد دارد.

موضوع: هدف ازدواج از دیدگاه قرآن

نحل، ۷۲

﴿وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ

مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا

وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ

بَيْنَ وَحَفْدَةً

وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ

أَقْبَابًا ۖ بَاطِلٌ يُؤْمِنُونَ

وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ ﴿٧٢﴾

و خداوند برای شما همسرانی

از [نوع] خودتان قرار داد

و از همسرانتان برای شما

فرزندان و نوادگانی نهاد

و از پاکیزه‌ها به شما رزق و روزی داد.

حال، آیا آنان به باطل ایمان می‌آورند

و به نعمت الهی کفران می‌ورزند؟

پیام‌آیه

➊ آفرینش همسران و فرزندان و نوادگان از آیات و نشانه‌های خداوند است.

➋ با وجود آیات الهی، نباید به باطل ایمان آورد و به نعمت الهی کفر ورزید.

➌ این آیه به رشد و پرورش فرزندان به عنوان هدف ازدواج (سومین هدف) اشاره می‌کند.

شخصیت انسانی زن و مرد

کلمات انس، انسان، بنی آدم و ناس در قرآن اختصاص به جنس خاصی ندارد و به زن و مرد مربوط است.

زیرا حقیقت انسان را روح تشکیل می‌دهد و روح نه مذکر است و نه مؤنث.

با بهره‌گیری از فطرت مشترک می‌توان به قرب الهی و بهشت جاوید رسید.

نقش‌های مکمل

➊ خداوند، زن و مرد را زوج آفریده است یعنی در کنار هم یکدیگر را کامل می‌کنند.

➋ زن و مرد در ویژگی‌های انسانی مشترک هستند اما از نظر خصوصیات جسمی با هم متفاوت‌اند.

➌ این خصوصیات، زن و مرد را به یکدیگر نیازمند کرده است بدون این‌که بر هم برتری داشته باشند.

➍ برتری هر کس نزد خداوند به تقواست و هر انسانی می‌تواند آن را در خود پرورش دهد.

مثال

➊ توانمندی عاطفی زنان ← زن با محبت مادری فرزندان را رشد می‌دهد.

➋ قدرت جسمی مردان ← مرد با کارکردن، نان آور خانواده است.

آمادگی برای ازدواج

انسان با رسیدن به سن بلوغ و دورهٔ جوانی وارد مرحلهٔ مسئولیت‌پذیری می‌شود و باید برای خانوادهٔ خود برنامه‌ریزی کند مهم‌ترین کارها شامل این برنامه‌هاست:

- ۱ تقویت عفاف و پاکدامنی در خود از آغاز بلوغ
- ۲ مشخص کردن هدف‌های خود از تشکیل خانواده
- ۳ شناخت معیارها و شاخص‌های همسر مناسب
- ۴ شناخت ویژگی‌های روحی زن و مرد

۱- تقویت عفاف و پاکدامنی

- دورهٔ بلوغ تا ازدواج یکی از حساس‌ترین و ارزشمندترین دوره‌های عمر انسان است.
- اگر انسان دورهٔ نوجوانی و جوانی را به پاکدامنی و پاکی بگذراند، راه رسیدن به بهشت را برای خود و فرزندان خود هموار کرده است.
- قرآن کریم از دختران و پسران می‌خواهد که قبل از ازدواج حتماً عفاف پیشه کنند تا خداوند به بهترین صورت زندگی آنان را سامان دهد.
- قرآن کریم هم‌چنین از دختران و پسران می‌خواهد به هیچ وجه در پی رابطهٔ غیرشرعی چه پنهان و چه آشکار با جنس مخالف نباشند.
- هر جوانی به طور فطری می‌خواهد با کسی ازدواج کند که قبل از ازدواج پاکدامن بوده است.
- کسی که چنین خواسته‌ای دارد، باید خودش نیز چنین باشد زیرا نظام هستی بر عدالت است و عمل هر کسی عکس‌العملی دارد که قسمتی از آن در این جهان ظاهر می‌شود و تمام آن در آخرت.

۲- توجه به اهداف ازدواج

توضیحات	هدف
۱- ابتدایی‌ترین زمینهٔ ازدواج نیاز جنسی مرد و زن به یکدیگر است. ۲- نیاز جنسی از دوران بلوغ آغاز می‌شود و اولین کشش بین زن و مرد را ایجاد می‌کند. ۳- ازدواج پاسخ صحیحی به این نیاز است و زن و مرد به آرامش روانی می‌رسند.	۱- پاسخ به نیاز جنسی
۱- مرد و زن علاوه بر نیاز جنسی نیاز به زندگی با دیگری نیز دارد. ۲- اگر نیاز جنسی از راه نامشروع تأمین شود باز هم یک‌بی‌قراری و ناآرامی فرد را آزار می‌دهد. ۳- فقط با بودن در کنار همسر این نیاز برطرف می‌شود.	۲- انس با همسر
۱- خانواده بستر رشد و بالندگی فرزندان است و هیچ نهادی نمی‌تواند جای آن را بگیرد. ۲- فرزند، ثمرهٔ پیوند زن و مرد و تحکیم‌بخش وحدت روحی آن‌هاست. ۳- پدر و مادر دوام وجود خود را در فرزند می‌بینند و از رشد و بالندگی او لذت می‌برند. ۴- خداوند تربیت و پرورش چند تن از بندگان خود را به پدر و مادر سپرده است و اطاعت و احترام به والدین را هم‌ردیف عبادت خود قرار داده است.	۳- رشد و پرورش فرزندان
۱- زن و مرد با تشکیل خانواده زمینه‌های فساد را از خود دور می‌کنند. ۲- مسئولیت‌پذیری را تجربه می‌کنند. ۳- مهر و محبت و عشق به همسر و فرزندان را در خود پرورش می‌دهند. ۴- با گذشت و مدارا به جنبه‌های معنوی بالاتری نائل می‌شوند.	۴- رشد اخلاقی و معنوی

انتخاب همسر و مسئولیت آینده

نکته طبق مقررات اسلامی، رضایت کامل دختر و پسر برای ازدواج ضروری است و اگر عقد به زور انجام گیرد، باطل است و مشروعیت ندارد. داشتن قدرت انتخاب مسئولیت‌آور است برای انتخاب درست باید با چشم باز عمل کرد.

حدیث امام علی

«حُبُّ الشَّيْءِ يُعْمَى وَ يُصَمُّ»
علاقه شدید به چیزی، آدم را کور و کر می‌کند.

پیام حدیث

1 برای انتخاب درست باید جوانب کار را منطقی بررسی کرد.

2 انتخاب براساس احساس انتخاب درستی نیست.

پیشوایان دین از ما خواسته‌اند در مورد همسر آینده با پدر و مادر خود مشورت کنیم، زیرا آنان مصلحت و خوشبختی او را در نظر می‌گیرند. البته پدران و مادران نیز نباید نظر خود را تحمیل کنند و باید با همدلی و اعتماد به بزرگ‌ترها بهترین تصمیم گرفته شود.

۳- معیارهای همسر شایسته

از نظر قرآن مهم‌ترین معیار همسر شایسته با ایمان بودن اوست ← ایمان قوی‌تر شایستگی بیشتری برای همسری را در پی دارد.

معیارهای دیگر

1 اصالت خانوادگی	2 اخلاق خوب و خوش‌رویی
3 پوشش مناسب اسلامی	4 عدم ارتباط قبلی با جنس مخالف
5 صداقت با همسر	6 انجام عبادات، به خصوص نماز
7 عاقل و فهیم‌بودن	8 کسب و کار حلال
9 سلامت جسمی و روانی	10 قناعت در زندگی
11 زیبایی و مورد پسند بودن	12 داشتن دوستان درستکار و سالم

راه‌های شناخت همسر

تحقیق در مورد همسر را نباید با معاشرت‌هایی که منشأ آن هوس‌های زودگذر است، اشتباه کرد.

در این معاشرت‌های غیر مشروع

- ← احساسات بر دو نفر حاکم می‌شود.
- ← دختر و پسر شخصیت واقعی خود را پنهان می‌کنند.
- ← هر طرف خود را بهتر نشان می‌دهد تا محبوب واقع شود.

زمان ازدواج

آمادگی برای ازدواج نیازمند دو بلوغ است

← بلوغ جنسی

← بلوغ عقلی

بلوغ عقلی و فکری پس از بلوغ جنسی فرامی‌رسد و نباید میان بلوغ جنسی و عقلی با ازدواج فاصله زیادی داشته باشد.

- ← توجه به داشتن شغل و پیدا کردن کار
- ← فکر کردن دربارهٔ ویژگی‌های همسر
- ← تنظیم خرج و هزینهٔ خود
- ← دوری از بی‌برنامگی

احادیث در مورد اهمیت ازدواج

۱ پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «کسی که ازدواج کند، نصف دین خود را حفظ کرده است؛ پس باید برای نصف دیگر، از خدا پروا داشته باشد.»

۲ پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «برای دختران و پسران خود امکان ازدواج فراهم کنید تا خداوند اخلاقشان را نیکو کند و رزق و روزی آن‌ها توسعه دهد و عفاف و غیرت آن‌ها را زیاد گرداند.»

۳ امام صادق علیه السلام فرمود: «دو رکعت نماز شخص متأهل، برتر از هفتاد رکعت نمازی است که شخص مجرد می‌خواند.»

پیام احادیث

۱ اهمیت ازدواج صحیح در زمان مناسب

۲ پاسخ‌گویی به نیاز جنسی در زمان مناسب و به شیوهٔ صحیح

فواید ازدواج در زمان مناسب

- ← شادابی و سلامت جسمی و روحی
- ← رشد طبیعی
- ← احساس رضایت درونی
- ← کاهش فشار جنسی و سلامت اخلاقی جامعه

اگر کسی بخواهد به شیوهٔ غیر صحیح به نیاز جنسی پاسخ دهد

← لذت آنی برخاسته از گناه شخصیت را پژمرده می‌کند.

← انسان را به افراط در گناه می‌کشد.

← روح فرد مانند تشنه‌ای است که آب شور می‌نوشد، تشنگی‌اش بیشتر می‌شود و بی‌قراری‌اش شدت می‌یابد.

- ← مانند بذری در ذهن جوانه می‌زند.
- ← در دل و قلب ریشه می‌دواند.
- ← برگ و بار آن به صورت اعمال ظاهر می‌شود.
- ← می‌تواند برترین عبادت‌ها باشد.

موضوع: اهمیت اندیشه در دین اسلام

حدیث پیامبر اکرم ﷺ

برترین عبادت، اندیشیدن مداوم
در بارهٔ خدا و قدرت اوست.

«افضل العبادۃ ادمان التّفکر
فی اللّٰه و فی قدرته»

پیام حدیث

- 1) برترین عبادت، تفکر در مورد «خداوند» است.
- 2) تفکر دربارهٔ صفات خدا مانند قدرت او توصیه شده است.
- 3) منظور از اندیشیدن دربارهٔ خداوند، اندیشیدن در صفات الهی است.

درس هستی‌بخش

نیازمندی جهان به خدا در پیدایش

انسان بر اساس فطرت خودش

- ← خدا را درمی‌یابد.
 - ← حضور خدا را درک می‌کند.
 - ← به روشنی می‌داند در جهانی زندگی می‌کند که خدای حکیم آن را هدایت و پشتیبانی می‌کند
- و به مخلوقات مدد می‌رساند.
- قرآن کریم، انسان را به تفکر «دربارهٔ نیازمندی بودن جهان در پیدایش به خداوند» دعوت می‌کند. این استدلال به صورت زیر است:

انسان‌ها و موجودات جهان «پدیده‌هایی» هستند که وجود و هستی‌شان از خودشان نبوده و نیست.	مقدمهٔ اول
پدیده‌هایی که وجودشان از خودشان نیست، برای موجود شدن نیازمند به پدیدآورنده‌ای هستند که خودش پدیده نباشد، یعنی وجودش از خودش باشد؛ چون موجود فقط وقتی نیازمند به دیگری نیست که خودش ذاتاً موجود باشد. این موجود همواره بوده است و همواره خواهد بود.	مقدمهٔ دوم
ما و پدیده‌های جهان، در پدید آمدن و هست شدن به آفریننده‌ای نیاز داریم که خودش پدیده نباشد و سرچشمهٔ هستی باشد. این موجود برتر و متعالی خداست.	نتیجه

چون تواند که بود هستی بخش
ناید از وی صفت آبدهی

ذات نایافته از هستی، بخش
خشکابری که بود ز آب تهی

پیام‌ابیات

- پدیده‌ها نمی‌توانند به خودشان یا دیگری وجود و هستی بخشند. (مقدمه دوم)
- تنها یک آفریننده که در ذات خودش موجود است، می‌تواند هستی بخش باشد.

تدبیر قرآن

موضوع: نیازمندی موجودات در پیدایش به خداوند

فاطر، ۱۵

﴿يا أَيُّهَا النَّاسُ انْتُمْ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ
وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ﴾
ای مردم شما به خداوند نیازمند هستید
و خدا است که [تنها] بی‌نیاز ستوده است.

پیام‌آیه

- انسان در همه چیز از جمله به وجود آمدن به خدا نیازمند است، این نیاز در بقا نیز وجود دارد.
- چون خداوند غنی است، نیاز همه موجودات را برطرف می‌کند.
- خداوند هستی‌بخش است و اگر موجودی بخواهد موجود شود، باید هستی خود را از خدا بگیرد.
- چون وجود خداوند وابسته به چیزی نیست، کسی یا چیزی نمی‌تواند وجود او را بگیرد و نابودش کند. (غنی)

نیازمندی جهان به خدا در بقا

رابطه جهان و موجودات آن با خداوند با رابطه ساختمان و بتای آن متفاوت است، زیرا:

۱ بنا ساختمان را پدید نیآورده است، بلکه مواد ساختمانی مثل گچ، سیمان و آجر را جابه‌جا کرده است و آن‌ها را پیده است.

۲ خداوند همه چیز جهان را از جمله گچ، سیمان، آجر و حتی خود بتا را آفریده است؛ پس وجود و هستی همه به او وابسته است و به همین جهت هر لحظه خداوند اراده کند همه چیز از بین می‌روند و متلاشی می‌شوند.

نکته رابطه جهان و خداوند تا حدی مثل رابطه مولد برق و جریان برق است، چون همین که مولد متوقف شود، جریان برق هم قطع می‌شود. (نیاز در پیدایش و بقا)

تفاوت سازنده مسجد با خالق جهان

- مسجد پس از ساخته شدن از بتا بی‌نیاز می‌شود.
- موجودات پس از پیدایش، مانند لحظه نخست خلق شدن، به خداوند نیازمندند.

تدبیر قرآن

موضوع: نیازمندی موجودات به خداوند در بقای خود

رحمان، ۲۹

﴿يسألُه من في السَّمَاوَاتِ وَ الْاَرْضِ
كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾
هر آن چه در آسمان‌ها و زمین است، پیوسته از او
درخواست می‌کند.
او همواره دست‌اندرکار امری است.

پیام آیه

چون موجودات در همه حال به خدا وابسته هستند، همواره از او درخواست دارند.

خداوند، متعال برای اداره جهان همواره مشغول انجام کاری است و هر لحظه پاسخ درخواستی از سوی موجودات جهان را می‌دهد.

خداوند، جهان و موجودات آن را آفریده است و پیوسته به آن توجه و نظارت دارد.

ثمره درک نیازمندی به خدای بی نیاز

انسان

آگاه دائماً سایه لطف و رحمت خدا را احساس می‌کند و خود را نیازمند عنایات پیوسته او می‌داند.

ناآگاه نسبت به نیاز دائمی انسان به خداوند بی توجه است.

هر چه معرفت انسان به خود و رابطه‌اش با خدا بیشتر شود (علت)، نیاز به او را بیشتر احساس و عجز و بندگی را بیشتر ابراز می‌کند. (معلول)

افزایش خودشناسی ← درک بیشتر فقر و نیاز ← افزایش عبودیت و بندگی

حدیث پیامبر ﷺ

«اللهم لا تكلني الى نفسي طرفة عين ابدًا» خدایا مرا چشم به هم زدن به خودم وامگذار.

پیام حدیث

پیامبر ﷺ با مقام و منزلت بالا در پیشگاه الهی، عاجزانه از خدا می‌خواهد حتی لحظه‌ای لطف و رحمت خاصش را از او نگیرد.

حدیث شریف ثمره درک نیازمندی به خدای بی نیاز را بیان می‌کند.

نور هستی

قرآن کریم، رابطه خداوند و جهان را با کلمه نور بیان می‌کند.

موضوع: خداوند نور هستی

نور، ۳۵

﴿اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ خداوند نور آسمان‌ها و زمین است.

پیام آیه

رابطه جهان و خداوند مانند رابطه منبع نور با پرتوهای آن است. یعنی هم در وجود و هم در بقا به خدا وابسته‌اند.

چون هر موجودی نور هستی خود را از خدا می‌گیرد، در حد خودش بیانگر وجود خداوند و تجلی بخش اوست.

نور

← خودش پیدا و آشکار است.

← سبب پیدایی و آشکار شدن چیزهای دیگر می‌شود.

معنی «خداوند نور هستی است» و نتایج آن

- ◀ تمام موجودات «وجود» خود را از او می‌گیرند و به سبب او پیدا و آشکار می‌شوند.
 - ◀ هر موجودی در حد خودش تجلی‌بخش خداوند و نشانگر حکمت، قدرت، رحمت و سایر صفات الهی است.
 - ◀ هر کسی به دقت و تأمل در جهان هستی نگاه کند، در هر چیزی خدا را مشاهده می‌کند.
۱) دلی کز معرفت نور و صفا دید	به هر چیزی که دید، اول خدا دید
۲) به صحرا بنگرم صحرا تو بینم	به دریا بنگرم دریا تو بینم
به هر جا بنگرم کوه و در و دشت	نشان از قامت رعنا تو بینم

موضوع: تجلی خداوند در مخلوقات

حدیث علی

«ما رأیت شیئا	هیچ چیزی را ندیدم
الا و رأیت الله	مگر این که خداوند را
قبله و بعده و معه»	قبل و بعد و با آن دیدم

پیام حدیث

- 1) موجودات در وجود خود و قبل از پیدایش به خدا وابسته هستند.
- 2) موجودات پس از پیدایش و در بقا نیز وابسته به خدا هستند.
- 3) پس از نابودی موجودات نیز خداوند هست.

این‌که انسان بتواند با هر چیزی خدا را ببیند، معرفتی عمیق و والاست

- ◀ در نگاه اول مشکل به نظر می‌رسد.
- ◀ اما هدفی قابل دسترس است.
- جوانان و نوجوانان چون پاکی و صفای قلب دارند، در این راه موفق‌تر هستند.

برای موفقیت

- ◀ قدم پیش گذاریم.
- ◀ با عزم و تصمیم قوی حرکت کنیم.
- ◀ خداوند نیز کمک می‌نماید.

ناتوانی انسان در شناخت ذات و چیستی خداوند

موضوعات قابل شناخت دو دسته‌اند

- 1- موضوعاتی که در محدوده شناخت ما قرار می‌گیرند؛ زیرا ذهن انسان توان و گنجایش فهم چیستی و ذات چنین موضوعاتی را دارد. آن‌ها امور محدودی هستند.
- 2- موضوعاتی که ذهن ما گنجایش درک آن‌ها را ندارد؛ زیرا امور نامحدودی هستند و ذهن محدود ما نمی‌تواند امور نامحدود را تصور کند.

مثال حقیقت خداوند

- ما می‌توانیم به وجود خداوند به عنوان آفریدگار جهان پی ببریم و صفات و اسماء او را بشناسیم، اما نمی‌توانیم ذات و چیستی او را دریابیم.

حدیث پیامبر اکرم ﷺ

«تفکروا فی کل شیءٍ
و لا تفکروا فی ذات اللّٰه»
ولی در ذات خدا تفکر نکنید.
در همه چیز تفکر کنید

پیام حدیث

- انسان به دلیل محدودیت خود در شناخت، از تفکر در ذات الهی منع شده است.
- انسان توان درک صفات و نعمت‌های الهی را دارد و برای همین باید در آن‌ها تفکر کند.

درس ۱ یگانگی بی‌همتا

توحید و یکتاپرستی

- ← مهم‌ترین اعتقاد دینی است.
- ← اسلام دین توحید و قرآن کتاب توحید است.
- ← در اسلام بدون آن هیچ اعتقاد دیگری اعتبار ندارد.
- ← سرلوحه دعوت همه پیامبران بوده است.
- ← مانند روحی در پیکره معارف و احکام دین حضور دارد و به آن حیات و معنا می‌بخشد.
- ← قرآن کریم همه اعمال فردی و اجتماعی مؤمنان را بر مدار آن قرار داده است.

تدبر در قرآن

موضوع: توحید و یگانگی خداوند

توحید، ۱ تا ۴

﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾
 ﴿اللَّهُ الصَّمَدُ﴾
 ﴿لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ﴾
 ﴿وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾
 بگو خداوند یگانه است.
 خداوند بی‌نیاز است.
 نه زاده شده و نه می‌زاید.
 و هیچ کس همانند و هم‌رتبه او نیست.

پیام آیات

- خداوند یگانه و بی‌نیاز است.
- خداوند فرزندی ندارد. همچنین علتی ندارد و از چیزی به وجود نیامده است.
- هیچ چیز شبیه به خداوند نیست و شریکی ندارد.

موضوع: توحید در ربوبیت

رعد، ۱۶

﴿قُلْ مَنْ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ﴾
 ﴿قُلْ اللَّهُ﴾
 بگو پروردگار آسمان‌ها و زمین کیست؟
 بگو خدا است،
 بگو آیا غیر از او سرپرستانی گرفته‌اید که
 قل افاتخذتم من دونه اولیاء

لا يملكون لانفسهم نفعًا و لا ضرًا
قل هل يستوى الاعمى و البصير
ام هل تستوى الظلمات و النور
ام جعلوا لله شركاء
خلقوا كخلقه فتشابه الخلق عليهم

قل الله خالق كل شيء
و هو الواحد القهار

[حتی] اختیار سود و زیان خود ندارند؟
بگو آیا نابینا و بینا برابر است؟
آیا تاریکی‌ها و روشنایی برابرند؟
یا آن‌ها شریک‌هایی برای خدا قرار داده‌اند؟
که [آن شریکان هم] مثل خداوند مخلوقی خلق کرده‌اند و
خلقت‌ها بر آن‌ها مشتبه شده است
بگو خالق همه چیز خداست،
و او یکتای مقتدر است.

پیام‌آیه

کسی را می‌توانیم به عنوان ولی و سرپرست خود انتخاب کنیم که سود و زیان ما و همه موجودات به دست او باشد.

کسی که اختیار سود و زیان خود را هم ندارد، نمی‌تواند ولی و سرپرست دیگری باشد (دلیل مهم مردودبودن پذیرش ولایت طاغوت).

در صورتی جا داشت مردم در اعتقاد به توحید شک کنند که خدایان دیگری مخلوقاتی دیگر داشته باشند. (فتشابه الخلق)

مطابق آیه شریفه، هدایت به نور (التور) و پذیرفتن شرک ظلمت و تاریکی به «الظلمات» تشبیه شده است.

توحید و برخی مراتب آن

توحید یعنی

اعتقاد به خدای یگانه

خدا بی‌همتاست و شریکی ندارد.

رسول خدا ﷺ از مشرکان می‌خواست با گفتن جمله «لا اله الا الله» دست از شرک و بت‌پرستی بردارند و به خدای یگانه ایمان آورند.

با گفتن «لا اله الا الله»

تمام احکام و حقوق اسلامی فرد به رسمیت شناخته می‌شد.

دفاع از حقوق فرد بر دیگر مسلمانان واجب می‌گشت.

فرد در زمره برادران و خواهران دینی قرار می‌گرفت.

«لا اله الا الله» تنها یک شعار نیست، بلکه التزام به آن، رابطه فرد را با خود، خداوند، خانواده و اجتماع و دیگر افراد تغییر می‌داد.

۱- توحید در خالقیت

یعنی معتقد باشیم:

۱ خداوند تنها مبدأ و خالق جهان است.

۲ موجودات همه مخلوق او هستند.

۳ خداوند در کار آفرینش شریک و همتایی ندارد.

خدا آفریننده هر چیزی است.

﴿اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ﴾

پیام آیه

۱ خداوند، خالق و مبدأ جهان است.

۲ انحصار خلقت در جهان توسط خداوند

پرسش چرا تنها خداوند خالق جهان است؟

پاسخ ۱ اگر چند خدا وجود داشته باشند که هر کدام خالق بخشی از جهان اند یا با همکاری یکدیگر این جهان را آفریده اند، یعنی هر کدام ناقص و محدود هستند و به تنهایی نمی توانند کل جهان را خلق کنند.

۲ اگر چند خدا جهان را آفریده باشند، هر کدام از آن ها کمالاتی دارند که دیگری آن کمالات را ندارد و گرنه عین هم می شدند و چند خدا نیستند. چنین خدایان ناقصی، خود، نیازمند هستند و به خالق کامل و بی نیازی احتیاج دارند که نیازشان را برطرف نماید.

۲- توحید در مالکیت

چون خداوند تنها خالق و پدیدآورنده جهان است پس تنها مالک آن نیز هست.

بگو: بارالها! حکومت از آن توست.

[آن را] به هر کس که بخواهی، می بخشی

و از هر کس که بخواهی، می گیری.

﴿قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكُ الْمَلِكِ﴾

تَوْتَى الْمَلِكِ مِنْ تَشَاءُ

و تَنْزِعُ الْمَلِكِ مِمَّنْ تَشَاءُ﴾

پیام آیه

۱ خداوند خالق جهان است (علت)، پس مالک جهان نیز هست.

۲ چون خداوند مالک جهان است، حکومت را به هر کس که بخواهد می دهد.

۳- توحید در ولایت

• حق تصرف، ولایت و سرپرستی یعنی هر کس مالک چیزی باشد، حق تصرف و تغییر در آن چیز را دارد، اما دیگران بدون اجازه وی نمی توانند در آن تصرف یا از آن استفاده کنند.

• چون خداوند تنها مالک جهان است (علت)، تنها ولی و سرپرست جهان نیز هست (معلول) و مخلوقات، جز به اذن و اجازه او نمی تواند در جهان تصرف کنند.

• تصرف به اذن خداوند در جهان به معنی واگذاری ولایت خداوند به دیگری نیست، بلکه یعنی خداوند آن شخص را در مسیر و مجرای ولایت خود قرار داده است.

• خداوند پیامبر ﷺ را ولی انسان ها معرفی می کند، یعنی ایشان واسطه ولایت خدا و رساننده فرمان های اوست.

﴿ ما لهم من دونه من ولیّ

و لا یشرک فی حکمه احدًا ﴾

آن‌ها هیچ ولی [سرپرستی] جز او ندارند

و او در فرمانروایی خویش کسی را شریک نمی‌سازد.

پیام‌آیه

۱- هیچ ولی در جهان به‌جز خداوند وجود ندارد.

۲- چون خداوند مالک جهان است (علت)، سرپرستی و ولایت جهان نیز با اوست (معلول).

۴- توحید در ربوبیت

ربّ یعنی مالک و صاحب اختیاری که تدبیر و پرورش مخلوق به دست اوست.

هر کس که خالق و مالک و ولیّ چیزی باشد، می‌تواند آن را تدبیر کرده و پرورش دهد.

خداوند تنها خالق، مالک و ولیّ جهان است، پس تنها ربّ هستی نیز می‌باشد.

خداوند

۱- جهان را اداره می‌کند.

۲- جهان را به سوی مقصدی که برایش معین فرموده، هدایت می‌کند و به پیش می‌برد.

نکته توحید در ربوبیت بدان معنا نیست که موجودات، به خصوص انسان، قدرت تدبیر ندارند، بلکه

توحید در ربوبیت یعنی انسان و تدبیرش همه از آن خدا و تحت تدبیر او هستند.

مثال کشاورز وقتی خود را با دیگران که در کشت زمین او دخالتی ندارند، مقایسه می‌کند، می‌بیند

این زراعت حاصل دسترنج خودش است، اما وقتی رابطه خود را با خدا بررسی می‌کند، می‌بیند هم

خودش و هم توانش از آن خداست.

موضوع: توحید در ربوبیت

﴿ قل أغیر الله ابغی ربّا

و هو ربّ کلّ شیءٍ ﴾

بگو: آیا جز خدا پروردگاری را بطلبم

در حالی که او پروردگار همه چیز است؟

پیام‌آیه

۱- انسان موحد، پروردگاری (ربّ) به‌جز خداوند نمی‌پذیرد.

۲- چون خداوند ولی و سرپرست جهان است (علت)، ربّ آن نیز هست. (معلول)

خالق ← مالک ← ولی ← ربّ

شرک و مراتب آن

شرک به معنای شریک قراردادن برای خداست. هر کس که معتقد باشد خداوند شریک دارد، مشرک

به حساب می‌آید.

۱- شرک در خالقیت

اگر کسی معتقد باشد که این جهان را چند خالق آفریده‌اند، گرفتار شرک در خالقیت شده است.

۲- شرک در مالکیت

اعتقاد به این که علاوه بر خداوند و در کنار او، دیگران هم مالک بخشی از جهان هستند.

۳- شرک در ولایت

اعتقاد به این که علاوه بر خداوند و در کنار او، موجودات دیگری نیز سرپرستی جهان را بر عهده دارند و حق تصرف در جهان برای آن‌ها است.

۴- شرک در ربوبیت

اعتقاد به این که علاوه بر خداوند و در کنار او، دیگرانی نیز هستند که تدبیر امور موجودات را بر عهده دارند. اگر کسی در کنار ربوبیت الهی، برای خود یا سایر مخلوقات حساب جداگانه باز کند و گمان کند که کسی می‌تواند مستقل از خداوند، او را تدبیر کند، گرفتار شرک شده است.

چند نکته مهم

۱ خداوند رابطه علیت را میان پدیده‌های جهان حاکم کرده است. آتش موجب گرما و روشنی و دارو سبب شفا و بهبودی است.

در امور معنوی نیز همین‌گونه است. دعا سبب مغفرت و آمرزش، صدقه موجب دفع بلا و صلۀ رحم سبب افزایش طول عمر است.

همۀ این روابط توسط خداوند طراحی شده و به اذن و ارادۀ او صورت می‌گیرد. اگر کسی سراغ پزشک می‌رود، به قانون الهی عمل کرده است.

۲ درخواست از پزشک منافاتی با توحید ندارد. همین‌طور درخواست از اولیای الهی برای اجابت خواسته‌ها منافاتی با توحید ندارد. پزشک به واسطه استفاده از اسباب مادی و اولیای الهی به واسطه اسباب غیرمادی و با اذن خداوند این کارها را انجام می‌دهند.

۳ عقیده به توانایی پیامبر اکرم ﷺ و اولیای دین علیهم‌السلام در برآوردن حاجات مثل شفا دادن وقتی موجب شرک است که این توانایی را از خود آن‌ها و مستقل از خدا بدانیم. اگر این توانایی را صرفاً از خدا و انجام آن را با درخواست آن اولیای الهی از خدا و به اذن خداوند بدانیم، عین توحید است. این توانایی اختصاص به زمان حیات دنیوی پیامبر اکرم ﷺ ندارد و پس از رحلت ایشان نیز استمرار دارد.

۴ اگر اکنون ما از رسول خدا ﷺ چیزی درخواست کنیم، درخواست از جسم ایشان نیست، بلکه از حقیقت روحانی و معنوی ایشان است.

۵ جریان «تکفیری‌ها» درخواست از پیامبر ﷺ و اولیای دین علیهم‌السلام را شرک‌آلود می‌دانند. پیروان این جریان فکری خشک و غیرعقلانی با تفکر غلطی که درباره توحید و شرک دارند، هر مسلمانی را که مانند آن‌ها نمی‌اندیشد، مشرک و کافر می‌خوانند و گاه کشتن او را واجب می‌شمارند. این جریان بزرگ‌ترین ضربه را بر اسلام وارد کرد.

ذکر نمونه‌هایی از توسل در قرآن کریم

۱ قرآن کریم نقل می‌کند که فرزندان یعقوب از پدرشان خواستند برای آن‌ها طلب آمرزش کند و یعقوب به آنان وعده دعا داد.

۲ قرآن کریم بیان می‌کند استغفار پیامبر در حق منافقان مؤثر نیست، اما در مورد دیگران مؤثر است. مسلمانان در زمان پیامبر ﷺ برای درخواست دعا نزد ایشان می‌آمدند و پس از رحلت ایشان کنار قبر ایشان می‌رفتند یا از دور درخواست خود را مطرح می‌کردند.

درس ۱ توحید و سبک زندگی

● انتخاب سبک زندگی، مسیر زندگی ما را تغییر می‌دهد و سرنوشت دنیا و آخرت ما را رقم می‌زند.
● هر سبک زندگی ریشه در اندیشه خاصی دارد و از جهان‌بینی ویژه‌ای سرچشمه می‌گیرد. شناخت آن ریشه‌ها به تصمیم‌گیری درست ما کمک می‌کند.

● زندگی توحیدی شیوه‌ای از زندگی است که ریشه در جهان‌بینی توحیدی دارد.
● **یادآوری** افکار و اعتقادات هر فرد، مهم‌ترین عامل در تعیین هدف‌ها و رفتارهای اوست. یعنی هر فردی متناسب با اعتقادات خویش، مسیر زندگی خود را انتخاب می‌کند و بر همان اساس رفتار خواهد کرد. (درس ۱۰م)

بازتاب توحید در زندگی

انسانی که خدا را تنها خالق جهان می‌داند (توحید در خالقیت) و ایمان دارد که او پروردگار هستی است (توحید در ربوبیت)، رفتاری متناسب با این اعتقاد خواهد داشت.

تدبر در قرآن

موضوع: توحید در عبادت و رابطه آن با توحید در ربوبیت

آل عمران، ۵۱

همانا خداوند پروردگار من و پروردگار شماست.
پس او را بندگی کنید
[که] این راه راست [و درست] است.

﴿إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ
فَاعْبُدُوهُ
هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾

پیام‌آیه

۱ نتیجه اعتقاد به توحید در ربوبیت، رسیدن به توحید عملی (توحید در عبادت) است.

۲ راه درست (راست) در زندگی، عبادت و پیروی از دستورات الهی است.

نکته چون ایمان افراد یکسان نیست، میزان تأثیرگذاری ایمان نیز در زندگی فرد متفاوت است. ایمان قوی‌تر یعنی تأثیر عملی بیشتر در زندگی

کسی که بنده خداست و او را می‌پرستد

◀ در برابر خدا خاضع و خاشع است.

◀ خدا را محبوب و معبود خود می‌داند.

◀ بر آستان خداوند نماز می‌گزارد.

◀ به درگاه خداوند دعا می‌کند.

◀ از خدا اطاعت می‌کند.

◀ جهت زندگی خود را خدا قرار می‌دهد.

با این سبک زندگی فرد به «توحید عملی» رسیده است.

توحید عملی دارای دو بُعد فردی و اجتماعی است:

۱- بعد فردی توحید و ثمرات آن

هر کسی در زندگی از فرمان‌های خدا اطاعت کند، به مراتبی از توحید عملی رسیده است و می‌کوشد تمایلات درونی و تصمیم‌ها و فعالیت‌های خود را در جهت خواست و رضایت الهی قرار دهد.

روپوشی‌های انسان موحد

۱ از نظر انسان موحد، جهان معنای خاص خود را دارد و هیچ حادثه‌ای بی‌حکمت نیست، گرچه حکمت آن را نداند. پس او همواره امیدوار است.

۲ انسان موحد در مقابل سختی‌ها و مشکلات، صبور و استوار است و آن را بی‌مهری خداوند نمی‌داند، بلکه بستری برای رشد و شکوفایی خود می‌داند.

۳ انسان موحد چون زندگی خود را براساس رضایت خداوند تنظیم کرده، پس شخصیتی ثابت و پایدار دارد و از آرامش روحی برخوردار است.

۴ انسان موحد موجودات جهان را مخلوق خدا می‌داند و در برابر آن‌ها مسئول است.

۵ انسان موحد بدن خود را امانتی می‌داند که خداوند به او سپرده است که حق ندارد سلامتی خود را به خطر اندازد.

۶ انسان موحد به حیوانات آسیب نمی‌زند بلکه، به بقای آن‌ها کمک می‌کند.

حدیث امام علی

«تقوای الهی پیشه کنید؛ هم در مورد بندگان خدا، هم در مورد شهرها و آبادی‌ها؛ چرا که شما در برابر همه این‌ها حتی سرزمین‌ها و چهارپایان مسئولید. خدا را اطاعت کنید و از عصیان او بپرهیزید.»

پیام حدیث

حدیث به ثمرات توحید عبادی در بعد فردی اشاره می‌کند.

گرفتار شدن در شرک عملی

◀ اگر کسی دل به هوای نفس (بت درون) سپرده و او را معبود خود قرار دهد و اوامرش را به فرمان‌های خدا ترجیح دهد.

◀ اگر کسی در پی کسب رضایت قدرت‌های مادی و طاغوت‌ها (بت بیرون) برآید.

موضوع: گرفتار شدن به شرک عملی

فرقان، ۴۳

﴿أرأیت من اتخذ الله هواء﴾ آیا دیدی آن کسی را که هوای نفس خود را معبود خود گرفت.

أفأنت تכון علیه وکیلاً ﴿ آیا تو می‌توانی ضامن او باشی [و به دفاع از او برخیزی]؟

پیام‌آیه

۱ انسان با اطاعت از هوای نفس، گرفتار شرک عملی می‌شود.

۲ هیچ کس حتی پیامبر اکرم ﷺ نمی‌تواند ضامن انسان مشرک برای رهایی از عذاب الهی باشد.

ارتباط در درس ۱۱ سال یازدهم نیز به نفس اماره و هوی و هوس در افتادن انسان به وادی ضلالت اشاره شده است.

پیامدهای شرک عملی

- ◀ شخص درونی ناآرام و شخصیتی ناپایدار دارد.
- ◀ هوای نفس هر روز خواسته جدیدی جلوی روی او قرار می‌دهد.
- ◀ قدرت‌های مادی هر روز رنگی عوض کرده و او را به بردگی جدیدی می‌کشاند.

موضوع: ایمان سطحی سبب گرفتارشدن به شرک

تدبر در قرآن

حج، ۱۱

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَىٰ حَرْفٍ﴾
از مردم کسی هست که خدا را بر یک جانب و کناره‌ای
[تنها به زبان و هنگام وسعت و آسودگی] عبادت و
بندگی می‌کند،
فان اصابه خیرٌ اطمأنَّ به
و ان اصابته فتنةٌ انقلب علی وجهه
خسر الدنیا و الآخرة
ذلك هو الخسران المبین ﴿﴾
پس اگر خیری به او رسد، دلش به آن آرام می‌گیرد
و اگر بلایی به او رسد، از خدا رویگردان می‌شود.
و او در دنیا و آخرت، [هر دو] زیان می‌بیند.
این همان زیان آشکار است.

پیام‌آیه

- ۱ پرستشی که از روی تردید باشد، فقط در هنگام آسایش و آسودگی است، نه در هنگام خطر و بلا.
- ۲ به دلیل ضعف ایمان، انسان‌ها در هنگام بلا روش متفاوتی نسبت به زمان آسودگی دارند.

۲- بعد اجتماعی توحید عملی و ثمرات آن

بعد اجتماعی توحید یعنی قرارگرفتن همه نهادها و ارکان یک جامعه یا نظام اجتماعی در جهت خداوند و اطاعت همه‌جانبه او.

مهم‌ترین رکن یک جامعه حکومت آن است. پس نظام اجتماعی توحیدی هنگامی است که

- ◀ حاکم و زمامدار آن، براساس قوانین الهی به حکومت برسد.
- ◀ حاکم، شرایط الهی را دارا باشد.
- ◀ حاکم بکوشد قوانین الهی را در جامعه اجرا کند.

ویژگی جامعه توحیدی

- ۱ اقتصاد و فرهنگ، آن به سوی اجرای فرمان‌های الهی پیش می‌رود.
- ۲ به صورت جامعه عدالت‌گستر پیش می‌رود.
- ۳ از تضاد و تفرقه دوری می‌کند و به سوی وحدت و هماهنگی می‌رود.
- ۴ وحدت و هماهنگی جامعه براساس تمسک به توحید است، نه تمسک به ظالمان و حکومت‌های غیرالهی.
- ۵ جامعه موحد، حکومت کسانی را که خدا به آنان حق حکومت کردن نداده است، نمی‌پذیرد.

جامعه موحد با کسانی که با خداوند و مسلمانان دشمنی می‌کنند، دوستی نمی‌کند و با ظالمان مبارزه می‌کند.

بنا به فرمان خداوند از محرومان و مستضعفان حمایت می‌کند.

موضوع: ثمره توحید در بعد اجتماعی

ممتحنه، ۱

﴿يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوِّكُمْ أَوْلِيَاءَ تَلْقَوْنَ إِلَيْهِمْ بِالْمُؤَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ﴾

ای کسانی که ایمان آورده‌اید دشمن من و دشمن خودتان را دوست نگیرید. [به گونه‌ای که] با آنان مهربانی کنید. حال آن‌که آنان به دین حقی که برای شما آمده است، کفر ورزیده‌اند.

پیام‌آیه

۱) یکی از نتایج توحید اجتماعی، دشمنی با دشمنان خدا و حمایت از دوستان خداست.

۲) ملاک دوستی و دشمنی با دیگران، ایمان و کفر آنان است.

ارتباط دوسویه توحید فردی و اجتماعی

میان بعد فردی و اجتماعی توحید رابطه متقابل وجود دارد؛ یعنی هر قدر مردم به سوی توحید حرکت کنند، ارکان جامعه رنگ توحیدی به خود می‌گیرد و هر قدر نهادهای اجتماعی در خدمت اجرای قوانین الهی باشند، زمینه برای رشد انسان‌ها و حرکت به سوی زندگی موحدانه آسان‌تر می‌شود.

دلیل قدرت‌گرفتن ستمگران در جامعه

- ۱) افراد جامعه فقط خواسته‌ها و تمایلات دنیوی خود را دنبال کنند.
- ۲) انسان‌ها فقط منافع خود را محور فعالیت اجتماعی قرار دهند.
- ۳) انسان‌ها اهل تعاون و ایثار نباشند.
- ۴) تفرقه و تضاد جامعه را فرا می‌گیرد و امکان رشد و تعالی از بین می‌رود.

توحید و شرک در جهان امروز

- توحید، روح زندگی دینی و شرک، روح زندگی ضددینی است.
- انسان امروز مانند بت‌پرستان که بیش از ۳۶۰ بت می‌پرستیدند، نیستند.
- شرک و بت‌پرستی امروز بسیار پیچیده‌تر از شرک قدیم است.

۱) امروزه بسیاری از انسان‌ها خود را مالک جهان خلقت می‌دانند (شرک در مالکیت) و بدون نظر مالک حقیقی در آن تصرف می‌کنند. این انسان‌ها در واقع خود را مالک، ولی و پرورش‌دهنده (رب) جهان می‌پندارند. برخی از انسان‌ها مانند فرعون «انا ربکم الاعلی» می‌گویند و خود را مالک جوامع دیگر می‌دانند و برای آن‌ها تصمیم‌گیری می‌کنند.

۲) بسیاری از انسان‌ها در اثر سرگرم‌شدن به امور دنیوی، خدا را فراموش کرده‌اند و خدا در قلب آنان جایگاهی ندارد.

- ◀ زرق و برق دنیا و لذات و شهوات در دل آن‌ها زیاد شده است.
- ◀ جایی برای خلوت با خدا و درک معنویت در زندگی خود ندارند.
- ◀ هوی و هوس و آنچه آنان را به هوی و هوس می‌رساند، معبود آن‌ها شده است.
- ◀ از ابزارهایی مانند سینما، تلویزیون، اینترنت و ماهواره بهره می‌برند و یکسره از خدا غافل‌اند.
- ◀ قدم اول در راه مقابله با شرک جدید ← شناخت وضع موجود و بت‌پرستی نوین

قرآن کریم

- ◀ معیارهای ثابت توحید و شرک را به ما نشان داده است.
- ◀ تطبیق‌یافتن زندگی فردی و اجتماعی با معیارهای توحید و شرک را بر عهده ما گذارده است.

ریشه بت‌پرستی و شرک جدید

- ◀ برخی از انسان‌ها در عین قبول داشتن خداوند، دین و دستورات دینی را در متن زندگی خود وارد نمی‌کنند.
- ◀ تمایلات دنیوی و نفسانی برای برخی انسان‌ها اصل قرار گرفته است.

درس اول فقط برای او

«بگو همانا نماز و عبادت‌هایم و زندگی و مرگم فقط برای خداست که پروردگار جهانیان است.»

پیام آیه

- 🔴 ثمره توحید عملی در زندگی
- 🔴 این آیه در درس ۱ سال دهم به عنوان کامل‌ترین تعبیر برای زندگی خداگونه آمده است.

تدبر در قرآن

موضوع: توحید در عبادت

سبأ، ۴۶

﴿قُلْ إِنَّمَا اعْبُدُوا اللَّهَ﴾
ان تقوموا الله مثنی و فردی ﴿﴾

یس، ۶۰ و ۶۱

﴿إِنَّمَا أَعِثِدُ الْيَكْمَ يَا بَنِي آدَمَ﴾
ان لا تعبدوا الشیطان
انه لكم عدو مبین *
و ان اعدونی
هذا صراط مستقیم ﴿﴾

ای فرزندان آدم، آیا از شما پیمان نگرفته بودم
که شیطان را نپرستید
که او دشمن آشکار شماست؟
و این که مرا پرستید
[که] این راه مستقیم است؟

پیام آیات

- 🔴 قیام فردی و جمعی برای خدا، همان زندگی توحیدی فردی و تلاش برای اجرای دستورات خداوند و پیروی از اوست.